

**“Omul cântă ca să se împace cu lumea și cu Dumnezeu” – Din Confesiunile unui mare
Artist – Dialog de suflet cu Maestrul nepereche Grigore Leșe...**

Grigore Leșe este un artist desăvârșit. Dumnezeu l-a înzestrat cu un glas răscolitor, cu talent și sensibilitate; și pentru că a socotit, pesemne, că nu i-a dăruit destule, i-a mai dat o minte ascuțită, o seriozitate aproape germanică și o dorință neostoită de autoperfecționare. Toate aceste calități, care foarte rar se găsesc înmănunchiate într-un singur om, fac ca Grigore Leșe să fie o voce unică în spațiul public românesc. El vine parcă de la începuturile noastre, aducând cu sine toate bucuriile și durerile acestui neam, toată înțelepciunea acumulată de poporul român de-a lungul existenței sale.

Grigore Leșe s-a născut în satul Stoiceni din Țara Lăpușului, în județul Maramureș. "Tata - Dumnezeu să-l ierte, că s-o dus în *Ceea Lume* luna ce-o trecut - când se scula dimineața mai întâi își zicea rugăciunile. (...) Bunica mea, Varvara, mă lua dimineața lângă ea și mă punea în genunchi: "Dragu' mamii, zi după mine "Înger, îngerașul meu!" sau "Zi după mine Tatăl Nostru!" Ei mi-au adus în suflet de mic și această dimensiune întru Hristos. Eu nu puteam fi în afara credinței!" Grigore Leșe a păstrat rânduiala până în ziua de azi. "Și-acum spun Tatăl Nostru, Crezul, mă duc la biserică. Da' când mă duc, știu de ce mă duc și știu ce Evanghelie se citește în duminica respectivă! Că dacă mă duc la biserică și după ce vin acasă mă-ntreabă careva "Mă', ce Evanghelie s-o citit?", iar eu nu știu să-i răspund, ce rost mai are să mă duc la Sfânta Liturghie? *Alminteri, mergem doar ca să fim duși!*"

Și în repertoriul lui Grigore Leșe se găsesc multe piese cu subiect religios. "În cântecele mele mă rog la Maica Domnului! În cântecele mele vorbesc despre Răstignirea Mântuitorului, despre Adormirea Maicii Domnului, despre Pogorârea Duhului Sfânt!" Grigore Leșe, însă, ține să facă o precizare: "Da' nu sunt un habotnic care *toaaaată zâua* își face semnul Crucii și îl pomenește pe Dumnezeu și cu rost, și fără rost. Cu Dumnezeu nu te joci! Adică să vorbești toată vremea de Dumnezeu, da' când e vorba să demonstrezi că ești creștin și ești smerit, să nu faci nimic!"

Grigore Leșe știe că îi datorează totul Celui de Sus. "Păi, dacă horesc, este pentru că Dumnezeu mi-o dat glasul ăsta. Fiindcă între voce și glas e o diferență: vocea ți-o "faci" la școală, dar cu glasul te naști. Apăi, ori ai glas, ori n-ai! Mie Dumnezeu mi-o dat glas și îi mulțumesc prin ceea ce fac. Îi aduc mulțumire de câte ori am ocazia, îi mulțumesc pentru că pot hori!"

Domnul Leșe se oprește o clipă, dă la o parte o ramură de salcie pe care vântul i-o legăna în obraz și privește departe, spre pădurea de pe celălalt mal al lacului.

Spuneam mai sus că Grigore Leșe este o voce unică în spațiul public românesc. A absolvit Academia de Muzică "Gheorghe Dima" din Cluj; și-a dat doctoratul în muzică; este Doctor Honoris Causa al Universității "Vasile Goldiș" din Arad; este profesor asociat la Facultatea de Litere a Universității București, unde predă cursul de etnomuzicologie. Artistul Grigore Leșe a cercetat cu mare atenție folclorul (nu numai pe cel românesc) și a găsit răspuns la o întrebare aparent simplă, în realitate fundamentală: *de unde vine cântecul*. Așa a descoperit că în lume sunt mai multe *centre creatoare*. Un astfel de centru poate fi în România. Un altul este în țările nordice. Cu siguranță, un puternic centru creator se găsește în Orient. În aceste centre s-au creat arhetipuri, de unde au plecat linii melodice care s-au răspândit în toată lumea. Ajunse într-un teritoriu, liniile melodice "de bază" s-au dezvoltat în funcție de oamenii care ocupau arealul respectiv. Un popor contemplativ, de pildă, le-a cântat într-un anumit mod. Un popor războinic le-a adaptat temperamentului său. Grigore Leșe m-a surprins, realmente, cu un alt enunț: oameni care trăiesc în condiții asemănătoare, fie ei din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, se exprimă în cântec aproape la fel. "Uite, în Irlanda - unde am fost săptămâna trecută - împărțea *o fost* cam ca la noi, în satul maramureșean. Că la

noi satele sunt împărțite în "susănari" și "josănari". Să se știe asta: că-n "susănari" oamenii sunt mai avuți și-n "josănari" sunt mai săraci. În "josănari" sunt mai săraci, da'-s mai frumoși la suflet! Și la chip sunt mai frumoși. Și-atunci când se întâmpla o căsătorie între un "susănar" și o "josănară", totdeauna se lăsa cu scandal. Părinții feciorului nu erau de acord să *ieie* o fată din "josănari", chiar dacă pica de frumoasă."

Cam așa a fost și-n Irlanda. Pe măsură ce domnul Leșe împreună cu Peter Hurley, un prieten irlandez, se apropiau de țărmul dinspre Ocean, pământul era din ce în ce mai arid. Irlandezii bogați care ocupaseră terenurile fertile din interiorul insulei îi alungaseră acolo, în zona aceea neospitalieră, pe țăranii săraci. O parte dintre aceștia au plecat în America. Cei rămași au "inventat" un sol fertil, aruncând între stânci tonele de alge aduse la țărm de valurile oceanului. Au reușit astfel să cultive ceapă și cartofi și să supraviețuiască. "Ei bine, și cântecele irlandeze au jalea doinelor noastre!" Maestrul Grigore Leșe a descoperit asemănări între horile sale și un cântec din cu totul alt spațiu: cel arabo-persan. "Pe 10 septembrie, în Piața Artelor din București, în cadrul Festivalului Enescu, voi susține un concert împreună cu muzicieni din Iran. O să vedeți apropierea: doina din Maramureș (horea în grumaz) are mari afinități cu cântecul arabo-persan. Deci nu suntem buricu' pământului, asta trebuie să reținem."

Având un interlocutor de valoare și competența domnului Grigore Leșe, nu puteam să nu-l întreb ce crede despre "manelizarea" cântecului popular românesc. "Stați să lămurim lucrurile. Toată lumea se leagă de acest termen: "manea". Cuvântul "manea" vine de la "mani", care înseamnă "a improviza". Maneaua este un gen extraordinar, care n-are nici o legătură cu ceea ce fac "cântăreții"ăștia care apar pe bandă rulantă. Ei nu cântă manele. Ei lălăie niște cântece de metisaj: ritmul din Bulgaria, textul din România și totul pus într-un sos oriental. (...) În altă ordine de idei, "manelizarea" a apărut de mult în muzica populară românească. De exemplu, orchestrele de muzică populară de dimensiuni "simfonice" și ansamblurile folclorice din România, create după model rusesc, sunt o formă de manelizare a culturii tradiționale. Și, culmea, noi investim bani grei în aceste ansambluri, care există în toate județele țării. Aruncăm banii pe fereastră."

Grigore Leșe mai are un of: calitatea oamenilor. "Fiecare este liber să cânte. Dar să nu uităm un lucru: fără școală și fără har nu se poate! (...) Unii se joacă de-a folclorul, de-a cântatul. Ei nu înțeleg mesajul cântecului. Nu înțeleg dimensiunea cântecului. Cântă cu gura, nu cu sufletul. Pe la noi se spune așa: "Sunt oameni cu minte, și fără minte. Și mai sunt unii care au minte, da' nu toată le e bună!" Ei,ăștia de care vorbesc, sunt din categoria "fără minte". În muzică trebuie să-ți umble mintea, să știi să sintetizezi o idee. Or, ei nu știu sintetiza, nu au criteriu și nici măsură! Își transformă viața personală în spectacol. Da' trebuie să suportăm astea, nu le putem schimba dintr-odată."

Din păcate, lucrurile sunt mult mai complicate. "Sistemul cultural românesc, sistemul de învățământ, rețeaua culturală din România trebuie reformate. Nu mai putem continua așa. Noi confundăm școlile populare de artă cu liceele de muzică, academiile de muzică le confundăm cu școlile populare de artă. Da' știi de ce? Ne place să înotăm în ape turburi. Pentru că în apele turburi nu te vezi! De-aia nu ne convin apele limpezi. Sunt mulți cărora nu le convine competitivitatea. (...) Ei trăiesc turbure, confuz."

Grigore Leșe și-a construit cariera cu multă migală și atenție. A stat printre oameni, ca să le cunoască viața, obiceiurile, trăirile. "Folclorul, muzica din vatra satului pot înșela pe oricine din lume. Și ca să nu fii înșelat, trebuie să intri în pădure, nu să stai la marginea ei. Ciuperci sunt și la marginea pădurii, cum să nu! Da' poate mai multe sunt în mijlocul ei. (...) Muzica asta tradițională ori e la "bufet", ori e la nuntă, ori e la joc, ori e la înmormântare. Ca să vezi fenomenul până la capăt, trebuie să stai cu ei, cu oamenii. Acu' - mi-am zis - eu *trebe* să știu muzica asta și-atunci *trebe* să fiu ca ei. Că dacă nu ești ca ei, nu se destăinuie. (...) Și am fost între ei: am fost și la mină, am fost și la Casa de cultură, am fost și profesor, am fost și

la oi, am fost și muncitor cu ziua, peste tot am fost. Știu despre ce este vorba. Dar câți dintre colegii mei au procedat ca mine?" "Da', chiar - l-am întrebat - cum v-au privit colegii?" "Ba m-au făcut nebun, ba m-au făcut bețiv, m-au făcut în toate felurile. Le-am suportat. Dar hulitorii s-au înșelat, pentru că acum se văd rezultatele. (...) Am avut atâtea probleme! Totdeauna când vrei să faci ceva extraordinar, ți se pun piedici. "Leșe-i dificil!", "Leșe? Nu-l găsim!" S-a mințit mult despre mine. Mi-au creat o imagine pe care n-am avut-o niciodată și a trebuit să șterg toate astea. În comunitățile țărănești se spune că, dacă te afli într-o răspântie, trebuie să știi foarte bine pe ce drum o iei. Ei bine, acu' zece ani am zis "Dom'le, mă-ntorc în răscruce și-o iau pe-un alt drum. Le las toate și-o iau pe alt drum." Și de zece ani am abordat viața altfel!"

Grigore Leșe a rostit aceste ultime fraze cu atâta obidă, încât am simțit nevoia să schimb subiectul. "Domnu' Leșe, cum vedeți viitorul?" "Știi ceva? Când am împlinit 50 de ani, am zis că trebuie să mă uit înapoi, să văd cine vine după mine, cine mă urmează. (...) Pe mine trebuie să mă accepte generația de tineri, cei care vin. Știi de ce? Ca să simt gustul eternității! Nu te poți răstigni într-un timp și să rămâi acolo. (...) Lumea se schimbă, vine un alt val. Vin tineri cu minți strălucitoare; ei trebuie să mă recunoască și să mă accepte." "Și ce-ați constatat, vă recunosc?" "Păi cum?! Asta-i bucuria mea. Că eu case nu-mi fac, n-am slăbiciunea asta. Slăbiciunea mea e să știu cât mai multe cântece și să fac ceva, nu pentru mine, ci pentru oameni, pentru lumea asta. Dacă e de făcut și se poate face ceva din cultura tradițională! Dacă nu, *câtă e, atâta să hie!*"

În ceea ce privește viitorul acestui neam, Grigore Leșe este și mai optimist. "Poporul nostru are șanse, pentru că avem valori. Trebuie doar să fim atenți, pentru că în istorie am pierdut atâtea ocazii! Dar valori avem! Avem mulți tineri cu minți strălucite, sclipitori în ceea ce fac. Ei trebuie puși în valoare. Sunt foarte mulți tineri de care nu știe nimeni. Ei trebuie scoși la lumină. Uite, și în ceea ce privește imaginea culturală a României în străinătate stăm mult mai bine decât înainte. Horia Roman Patapievici, prin Institutul Cultural Român, a promovat "afară" valori adevărate ale acestui popor. Despre Patapievici se spun tot felul de lucruri. Realitatea este că a schimbat multe. Eu m-am dus la el cu un proiect amplu, "Ultimii rapsozi". L-a analizat cu atenție, l-a finanțat și a ieșit senzațional. La reprezentanțele institutului din marile capitale ale lumii a numit oameni tineri, inteligenți și bine pregătiți. E adevărat, Patapievici nu mai trimite în străinătate ansambluri, lălăitori și tot felul de amatori. Trimite oameni de valoare: poeți, pictori, prozatori, artiști de primă mărime din teatre. Din punct de vedere cultural, imaginea României este mult schimbată în bine.

Asta vreau să spun, avem valori. Și, repet, avem tineri extraordinari. Numa' că tre' să avem grijă de ei. Trebuie să le arătăm drumul. Când un tânăr vine la tine și te întreabă "Ce trebuie să fac eu în lumea asta?", nu poți să rămâi indiferent. La un moment dat, Ioan Alexandru îmi spunea: "Frate Grigore, dacă stau într-o stație și toată lumea se suie în autobuz împreună cu mine și unul singur nu reușește să urce, eu nu pot sta liniștit în autobuzul ăla!"

Grigore Leșe nu stă "liniștit în autobuz". Nu poate. "Nu am voie să mă izolez, să mă închid în "turnul de fildeș" și să privesc lumea de acolo. N-ai cum să vezi lumea dacă faci asta. N-ai cum să vezi obiceiurile oamenilor, n-ai cum să le simți stările sufletești, cum trăiesc, cum își cresc copiii. Eu mă duc printre ei, pe stradă, la metrou, de pildă, stăm de vorbă, mă-ntreabă de una, de alta. Și mă fac fericit, pentru că sunt atâția oameni cu probleme mari (dar bogați sufletește) care nu se plâng, nu se tânguie. Sunt fericit că mă-ntâlnesc cu ei și că-i pot face, la rândul meu, fericiți cântând pentru ei, horind."

Soarele a trecut dincolo de baltă și acum strălucește deasupra pădurii. Cu ochii îngustați de lumina albă a după-amiezii, Grigore Leșe privește gânditor undeva, departe. Deși pare firav, este un om puternic. Are forța talentului imens pe care i l-a dăruit Dumnezeu, talent cu care de câteva bune decenii ne bucură pe noi, semenii săi.

- *Dragă Maestre, Care este modelul dumneavoastră în domeniul culegerii de folclor? Cât folclor a putut fi salvat? Cât s-a risipit?*

- La noi, arhiva de folclor s-a înființat foarte târziu, la începutul secolului al XX-lea. Gândiți-vă că, mai mult ca sigur, s-au pierdut multe elemente structurale și melodice prin vremi, altele s-au diluat sau chiar și-au schimbat sensul. Important este că au ajuns la noi mesaje esențiale, primite și transmise mai departe prin uimitorul și misteriosul cod al culturii de sorginte orală. Modelele mele în cercetare au fost multe, Brailoiu, Bartok, Breazu, însă, spre deosebire de ei, eu sunt născut în familie de țărani, la mine acasă am auzit primele hori, glasul fluierului, primele versuri... Pentru ca un om să se poată destăinui trebuie să te simți, să faci parte din comunitate, să participi la toate activitățile și manifestările prilejuite de anumite sărbători. Eu am crescut cu țărani, am lucrat împreună, am fost la oi, la clăci, la șezători, la nunți și înmormântări. Am dormit cu ei. M-am născut acolo și altfel s-au destăinuit față de mine. Toate aceste lucruri m-au ajutat la cunoașterea unor detalii referitoare la psihologia țărănilor horitori, la hori, la întreaga lor dimensiune spirituală, iar acum le pot împărtăși. Din păcate, unele cercetări s-au făcut din mers, fără să se țină seama de acest contact fizic și emoțional. Pentru mine lucrurile au stat diferit. Drumul meu a fost altfel, și anume dinspre sat spre oraș. M-am format într-un sistem educațional mărginit de hotarele satului, apoi, cu acest bagaj, am plecat să studiez muzica universală pentru a-mi permite ulterior o abordare comparativă. Trebuie să știe că se înșeală amarnic cei ce au impresia că pot învăța folclor doar apelând la benzile de arhivă și culegerile de specialitate.

- *Mai poate fi recuperat folclorul? Cum?*

- Folclorul nu trebuie recuperat, trebuie eventual să-l ajutăm să viețuiască acolo unde a apărut, în hotarul satului, iar recuperarea scenică se poate face doar prin practicarea unui revivalism de calitate. Utilitară sau magică, ceremonială sau neocazională, muzica țărănească se înscrie într-un tipar stilistic străvechi.

- *Povestiți-mi, vă rog, o experiență sau mai multe de când sunteți în București și a trebuit să luptați cu mentalitățile pentru a impune stilul dumneavoastră de viață, felul dumneavoastră de a cânta și de a asculta muzica. Care au fost momentele mai dificile?*

- În primul rând, vreau să vă spun că nu am venit din Lăpuș ci din Cluj. Nu pot spune că am trăit momente dificile în București. Încă din primul an am avut o colaborare cu Teatrul Odeon într-un alt fel de spectacol, un spectacol de dans contemporan în coregrafia Liliane Iorgulescu, urmat – în partea a doua – de un show marca Răzvan Mazilu. Apoi a venit propunerea Facultății de Litere a Universității București de a preda un curs de etnomuzicologie iar acum șapte ani inițiativa televiziunii romane – TVR Cultural – de a realiza o emisiune săptămânală - “La Porțile Ceriului”. Bucureștiul este un oraș viu, cosmopolit, în care mă simt foarte bine. Probabil felul în care mă îmbrăcam atrăgea oarecum atenția pe stradă însă acum clopul meu de Lăpuș este un adevărat brand.

- *Cu o pălărie atât de mare, cu telefonul într-o husă cu motive tradiționale, cu un soi de traistă pe umăr. Chiar nu păreți defel din această lume...*

- Dragul meu să știi că Lumea din care vin eu există. A fost odată, poate, și lumea voastră sau a bunicilor voștri.

- *În lumea noastră, a orășenilor, mulți vorbesc despre dezamăgire, despre mizerie, sunt nemulțumiți, stresați, dezorientați, mai ales tinerii. Pe acolo pe la sat ce mai spun oamenii?*

- Nu cred ca există o deosebire fundamentală între orășean și țaran. În ambele „zone” și „tabere” poți întâlni oameni geniali, rafinați, înțelepți sau - dimpotrivă - banali, plictisitori, cu gusturi îndoielnice, săraci cu duhul. Important este să încerci să te autoprotejezi, să cauți compania celor cu care ești compatibil. În București ma întâlnesc frecvent cu plasticieni, scriitori, oameni de televiziune. Sigur că avem clipe și momente în care suntem deznădăjduiți dar avem grijă să nu vorbim prea mult despre ce ne doare. Să nu credeți că în hotarul satului

oamenii simt altfel. Cei cărora le pasă se întreabă și ei ce s-o alege de lumea asta, de țara asta, de neam... Ceilalți ... noroc bun!

- *Și ce s-o alege de lumea asta și de acest neam, românesc?*

- Ce-i cu lumea asta? Când îi vorba de lume, la mine s-ar potrivi următoarele versuri: "Lumea me-i lume legată/Cu lanțuri și cu lăcată/Nu mi-i bine niciodată./Avut-am bine în viață/ Când am fost la mama-n brață/Da' de când am crescut mare/Numa' dor și supărare".

- *Astea sunt versuri dinainte de inventarea cuvântului criză...*

- Sunt versuri străvechi. Există și în ziua de astăzi în mintea oamenilor și așa și trăiesc unii. Numai că lucrurile s-au schimbat. Oamenii sunt învrăjbiți, nu știu ce să creadă. Eu umblu foarte mult prin țară. Peste tot, unde mă întâlnesc cu tot felul de oameni, întreb: "Bade Gheorghe ce zici de lumea asta?". Zice "Lumea asta nu știu ce să știu cum îi. Îi bine da-i și rău. Numa' Dumnezeu știe". Alții răspund în felul următor: "Amu' ce-o fost o trecut, ce-o mai fi de-amu nu știu". Oamenii nu știu ce să răspundă. Sunt derutați săracii. Vorbesc de oamenii bătrâni de la care mai poți afla lucruri esențiale. Ei tot timpul se raportează la o forță supranaturală, se raportează la Dumnezeu. Ei de umblat la Biserică, umblă. Tinerii însă umblă mai puțin. Este adevărat ca nu ne putem raporta în anul 2011 numai la legende, superstiții și mitologii. Totdeauna religiosul s-a amestecat cu magicul. Sunt tot felul de obiceiuri la naștere, la nuntă și la înmormântare. Nu-i rău, dar nu poți trăi doar cu astea. Trebuie să ai o deschidere, să încerci să te compui altfel în lume.

- *Pe televizor tot apar oameni care spun că satul acela frumos despre care povestești dumneavoastră este cam pe ducă...*

- Ei vorbesc numai din cărți. N-aș zice așa ceva. S-au mai schimbat lucrurile. Unii au ajuns în sat plecând din oraș. I-au văzut pe țărani și au văzut arta tradițională din afară. Eu le-am văzut dinăuntru. Ei judecă doar la prima vedere. Este ca și cum te duci în pădure, intri în marginea pădurii și găsești trei ciuperci și apoi te întorci acasă spunând că nu prea mai sunt ciuperci în pădure. Omul nu se destăinuie de la prima vedere. Trebuie să stai cu el, să trăiești cu el, să simți că faci parte din lumea lui. Altfel degeaba te duci acolo. Oamenii aștia de care-mi spuneți se duc la bibliotecă și caută în cărți. În ziua de astăzi se scriu prea multe cărți din alte cărți. Eu mă feresc de asta, eu încerc să fiu practicant.

- *Maestre, sunt foarte la modă târgurile tradiționale, produsele de artizanat...*

- Dar știi de ce? Pentru că toată lumea umblă doar după bani. Or țărani n-au umblat după bani. Meșterul din sat nu practica meșteșugul doar pentru câștig financiar. El era o personalitate în comunitate. Nu stătea la colțul străzii: "Bă Ioane hai la mine că eu fac porți și cumpără o poartă de la mine". Constantin Noica îi spunea genialitate difuză și eu am trăit pe pielea mea asta. Adică: sunt mai mulți în sat care bat doba, da' nu-i concurență. În sat se știe cine face cele mai frumoase împetrișuri pe furca de tors, pe botele ciobănești? Se știe. Cine cântă mai frumos? Se știe. Da' el nu-i meseriaș, nu ia bani pe cântat. El trăiește din pământ sau din turme. Este o lume a naivității și a inconștienței. El nu constientizează ceea ce face, chiar dacă o face genial.

- *Și noi orașenii de ce suntem atât de atașați și de interesați de târgurile astea?*

- Știi de ce? Vă spun eu. Pentru că pare exotic, din altă lume, este ieftin, dar nu întotdeauna la târg vin (și) meșterii. Un meșter adevărat de sat nu prea vine la târg. Nuuu. Comunitatea tradițională era închisă, acum s-a mai deschis e adevărat. Sunt indivizi care se organizează într-un soi de comunitate artificială, care se poate însă desființa oricând. Însă o comunitate tradițională străveche din Maramureș sau din Bucovina este stabilă, trainică. Ori din astfel de comunități nu prea vin la târg. Și așa cultura tradițională s-a transformat într-un produs, într-un bun de consum supus modei.

- *Apropoo, în altă ordine de idei, la Stoiceni, de unde sunteți, vă spune Grigore a lu' Ion Opriș. Leșe de unde vine?*

- Este aici o poveste simpatică și frumoasă. Când l-o făcut pe tata, bunicul meu Opriș și cu bunica Varvara n-or fo' căsătoriți încă, în mod oficial. Era perioada 'ceea în care ei nu se duceau la Consiliu. Nu or avut act de la Consiliu. Și atunci pe cine să pună numele la tata? L-o pus pe bunica Varvara Leșe. Și atunci tata o fost Leșe și eu am fost Leșe, cu toate că trebuia să fiu Opriș.

- *Da, de ce vă purtați peste tot cu pălăria asta mare?*

- Este o pălărie care se purta în Bistrita și în Lăpuș. Dar astăzi nu se mai poartă. Că e cu borul mai mare, mai mic, calotă mai înaltă, dom'le: pălăria-i palarie. De ce o port? Pentru că la noi se spune că pălăria definește omul. Așa este. Pălăria arată bărbăția bărbatului. Cine nu poartă pălărie ori i-o murit cineva ori... În sat, mai demult, nu umbla nimeni fără pălărie. Apăi că era din Ungaria sau din Ucraina, apăi purta pălărie.

- *La oraș nu se mai poartă...*

- Nu se poartă pentru că lucrurile s-au schimbat foarte mult. Dar dacă ne ducem într-o aerogară, la Frankfurt sau la Amsterdam, sunt oameni din alte comunități din lume ce-i vezi cu pălării. Ia uitați-vă mai atent cum se deosebesc ăștia de alții. Aici, la București, s-au adunat oameni amestecați....

- *Păi și n-a strigat nimeni pe aici după dumneavoastră?*

- Am trecut prin asta acum 35 de ani. Strigau după mine: aaa, ce-i cu pălăria? Băăă, pălăria! Și de atunci, eu tot trebuie să mă explic de fiecare dată de ce port pălărie. Păi port pălărie pentru că un om normal poartă pălărie. Mă! zic: tu ești anormal că nu porți pălărie, eu îs normal. Însă acum oamenii s-au obișnuit așa cu mine și nu se mai miră atât de mult, ca mai demult...

- *Dar de ce pe cartea de vizită, sub Grigore Leșe scrie "doctor în muzică" și nu scrie artist?*

- Și aici este o problemă. Știți de ce n-am scris? Vă spun eu. Pentru că se confundă cuvântul artist. Toată lumea zice că arta e ceea ce simte fiecare. Un artist din Africa, popular la el acasă, dacă vine în Europa nu-l știe nimeni. Este valabil și invers. Și cuvântul artă și cuvântul artist sunt chestiuni relative. Și încă ceva: la noi, în ultima vreme, cuvântul artist s-a compromis. Oricine performează poate fi "artist". Artist liric aud, artist popular aud. Popular! Adică accesibil gustului comun. Ori eu m-am separat de mult de tagma asta. Până acum am avut trei perioade: când am fost mai mic și nu se ocupa nimeni de mine, o perioadă în care eu m-am ocupat de alții și, acum, a venit vremea să mă ocup și de mine. La vârsta asta trebuie să-mi adun gândurile. Unii imi spun rapsod pentru că mă văd că apar singur pe scenă cu pălăria mea și cânt. Iar alții care vin și cântă cu zeci de instrumente, ăia sunt "artiști". Eu nu sunt nici din tabăra aceea, nici din cealaltă. Atunci m-am întrebat: cum să-mi aleg eu drumul? Mi-a fost greu. Eu am făcut muzică, am studiat pian, armonie, am cântat în orchestră simfonică, am mers la Conservator. Peste lumea mea, din comunitatea țărănească, s-a suprapus lumea culturii academice. Sunt copii la noi care de când se nasc sunt pentru ceva. Când m-o făcut pe mine, tata i-o spus mamei: "da-r-ar Dumnezeu să horească copchilu' așe cum horești tu". Tot îmi spunea că am avut probleme cu buricul, că nu știau cum să mi-l lege. Am descoperit că și în Africa, copiii care se nasc cu cordonul ombilical în jurul gâtului sunt considerați a fi născuți pentru a deveni vrăjitori, descântători. Au forța asta de când se nasc. Ei, cam așa o fost și la mine.

- *Și dumneavoastră ce boli vindecați?*

- Îți spun eu dragul meu, ce boli vindec. Încerc să învăț lumea ce înseamnă a hori. Asta înseamnă doctor în muzică. Eu am făcut un doctorat despre hore.

- *Și ce boală anume vindecă horile?*

- Știi ce vindecă? Necazul, supărarea și amarul. Spun versurile: "horile-s de 'stâmpărare, la omul cu supărare". Horea se cântă pentru astâmpărare. Ca să mă vindec sufletește nu trebuie să am în jur veselie. Trebuie să cânt pentru mine. Eu când horesc nu horesc pentru spectatori, ci horesc pentru mine. Cine se regăsește în asta foarte bine, dar nu întotdeauna se nimerește și unii așteaptă de la mine să-i vindec trupește. Dar eu nu pot să-i vindec trupește. Și atunci

caută alte linii melodice și alte cântece. Există muzică pentru suflet și muzică pentru trup. În lumea asta bulversată se caută muzică pentru exaltare trupească. Ori eu nu sunt din povestea asta. Eu sunt din povestea muzicii pentru suflet, care are o tonalitate nocturnă, este tristă. Cealaltă este o muzică veselă, solară. În ultima vreme toată lumea tinde să se veselească și nu înțelege de ce eu cânt numai muzică lirică. Dar asta este muzica noastră. Așa este aici. Muzica de Bach îți creează o stare, muzica de Mozart alta. Muzica din vatra satului alină.

- *Și când horiți, cântați cu burta plină sau ea goală?*

- Știi când se horește cel mai bine? Când ești flămând. Pe gol. Pe nemâncate vocea sună altfel și asta nu este explicabil, dar o simți. De multe ori nu-mi găsesc locul unde să cânt. După 35 de ani mă mai întreb: oare-s bine să fiu văzut când horesc? Oare nu-i mai bine să nu mă vadă lumea? Oare-i mai bine doar să mă audă? Locul trebuie să fie prielnic, să aibă o energie pozitivă. Nu poți cânta oriunde. Degeaba m-aș pune să cânt aici. Și mai este ceva: omul câteodată cântă înlăuntrul lui. Nu se aude. În Maramureș există o denumire la hore. Îi zice "adâncată". Se cântă dinlăuntrul, din adâncul sufletului.

- *Un poet englez zice că "melodiile auzite sunt dulci, dar cele neauzite sunt și mai dulci". De aceea cântați atât de rar?*

- Sigur. Și chiar mă feresc. Ei vor să mă tot cheme în spectacole. Este greu să trăiesc în lumea asta. Eu dacă nu m-aș apăra cu muzica mea nu știu ce s-ar întâmpla cu mine. Sunt puțini cei care mă înțeleg. Am avut luna trecută un concert la Chișinău. Era un spectacol de ritual: muzica din ritualul de naștere, de nuntă, din ritualul de înmormântare. Și la un moment dat totul a fost... așa! Și după pauză o venit o altă trupă, cu ritm. Nu ne potriveam. Și am jurat că niciodată nu am să mai cânt așa, fiindcă realizez de fapt, o stare de confuzie și un compromis, pentru că eu îi aduc pe spectatori într-o stare, specială, deosebită, înălțătoare, iar cei de după mine le strică starea.

- *Unde horiți cel mai bine?*

- Știi unde? Eu am câteva locuri la mine acasă, lângă Stoiceni. Când mă duc la Stoiceni mă duc în pădure, pe unde am copilărit. Și asta nu-i poveste. Mă duc pe acolo să îmi văd locul unde cântam. Mă duc acolo și suna locul. Pot cânta. Nu-s văzut, sunt singur. Dar se aude extraordinar. Mă întreb unde aș putea cânta în București? Sala Palatului nu se potrivește pentru că nu-i făcută pentru concerte, ci pentru ședințe. Ce s-ar potrivi ar fi un amfiteatru, unde nu este nevoie de amplificări. Când amplifici glasul se schimbă starea. Nu ești tu. Simți ceva acolo. Pe mine mulți încă nu m-au auzit de-adevăratelea cântând. Pentru că adevărat nu pot cânta când am șapte microfoane în față, adevărat cânt când sunt singur. Aș da multe pe lumea asta să mă audă oamenii la un moment dat cântând cu adevărat. Va trebui să găsesc o soluție.

- *Maestre, dar la nunți ați cântat sau cântați?*

- Nu. Nu cânt la nunți. A fost o perioadă în studenție când n-am avut cu ce să-mi cumpăr o franzelă. Și mă solicitau să cânt la nunți pe bani. Și nu m-am dus. Toată sâmbăta, duminica ei îs la nuntă și se transformă într-un fel de lăutari. Luni, vor să fie profesori. Nu se poate. Și marți vor să fie artiști la televizor. Știi de ce apar ei la televizor? Să-și facă reclamă să fie chemați la nuntă. Eu nu-s așa. Eu cânt muzica veche a unei comunități și vreau să aduc dimensiunea aceasta spirituală în văzul și în auzul tuturor.

- *Mi-e greu să găsesc niște lăutari cinstiți, din soiul lui Fărâmiță Lambru. Unde au dispărut aceștia?*

- Ba nu. Sunt lăutari pentru nunți. Ei asta fac.

- *Da', dar din aia de butuc...buni...*

- Sunt. Am din ăștia. Buni. N-au dispărut toți. Ba chiar sunt mai buni ca niciodată, numai că au îmbătrânit. Am avut un proiect la Institutul Cultural Român timp de un an, finalul proiectului fiind la Ateneul Român. Eu atâta lume la Ateneu încă n-am mai văzut. Dar au fost numai lăutari. Trebuie să ai grijă și măsură cu ei, dacă îi chemi de mai multe ori îi strici.

- *Maestre, dar manelele?*

- Subiectul ăsta presupune un studiu foarte serios. Eu atât știu că “mani” înseamnă a improviza. Manelele adevărate presupun talent, improvizație. Manelele mă duc cu gândul la cântecul arabo-persan și la horea lungă din Maramureș sau din Oltenia.

- *Dar astea cărora le spunem noi manele?*

- Asta este o muzică amestecată de metisaj. Le-au pus ritmuri din Turcia, ritmuri de rock, de rap și peste ele fac o improvizație. Ei zic că ar cânta manea, dar ei nu cântă manea adevărată. Există și un joc privat în Orient în care femeile își mișcă trupul cu mișcări senzuale. Este un dans privat pe care nu oricine îl poate dansa. Atenție: nu trebuie condamnate manelele atâta timp cât nu știm ce-i cu ele. Dacă-i țigan cântă manea? Nu neaparat. Un țigan poate să facă muzică de calitate. Românii nu s-au născut să fie muzicanți. Țiganii s-au născut să fie muzicanți. Între țaran și lăutar există o mare deosebire. În muzica țaranilor găsim un sentiment de dor, de jele. La lăutar nu, pentru el muzica este meserie, din asta trăiește. Lăutarul știe să improvizeze, știe să se facă plăcut, el când cântă nu-și privește cetera, se uită prin sală să vadă dacă place ce cântă. Țăranul cântă pentru el. Asta e cu totul altceva.

- *De ce v-ați făcut profesor de muzică?*

- Cred că ăsta mi-o fost mie drumul. De când am fost mic am tot cântat și aici mă potrivesc. Eu n-am fost bun la matematici. Dar și așa, dacă ar învăța ăștia muzică, în ziua de azi, câtă matematică învățam eu pe atunci, am fi departe dom'le.

- *Dar cine se mai face astăzi profesor de muzică?*

- Știi cine se face? Cine are tragere de inimă și știe ce vrea pe lumea asta și, dacă-i făcut pentru așa ceva, atunci se face. În lumea asta nu contează numai banul. Oamenii talentați sunt puțini și cei puțini trebuie să facă ceva. Dacă ești bun de doctor, fă-te doctor, dacă ești bun tâmplar, fă-te tâmplar, fă – în general – ceea ce poți face bine. Nu încerca să câștigi bani imediat, făcând lucruri mediocre. Aici greșesc foarte mulți. Pașii mei au fost mărunți. Dacă ma întrebă cineva “mă Grigore ai bani?”. Păi am. “Mă da' ești iubit, li-i drag lumii de tine?”. Da, pentru ca știu ce vreau. Dar pașii mei or fost mărunți. Tineretul din ziua de astăzi trebuie să-și afle modelul, să-l caute, nu să vină modelul la ei. Câteodata este păcat să te dai model dacă cel de lângă tine nu te înțelege. Ei trebuie să te caute, dar ei nu caută. Ei caută altceva, sunt învrăjbiți. Este vremea să ne adunăm.

- *Maestre, vă rog să-mi spuneți cine anume îi învrăjbește pe oameni?*

- Dacă ieșim pe stradă acum și ne ducem în stânga, dreapta, o să vedem o agitație. Și eu mă întreb de fiecare dată: unde merg oamenii ăștia, că prea mulți merg. N-au finalitate toți. Sunt smintiți. N-au minte. Cine n-are minte poate are forță fizică, îi bun acolo. Ori noi, acum, vrem să fim toți și puternici și cu minte. Dar asta nu se poate. Adică eu vreau să fiu puternic, și de nu pot fi puternic. Vreau să fiu ceea ce nu pot fi. Mă uit în oglinda la mine și mă întreb: dom'le, ce vrei să fii pe lumea asta? Sunt capabil să fac asta sau nu sunt? Parcă aș fi... Invidia este mare iar răutatea nu se gată niciodată. Eu mi-am ales drumul acesta. Că-i bine, că-i rău, mă zbat; dar cu o floare nu se face primăvara. Nu mă plâng, sălile sunt pline, vin mulți tineri la concertele mele, dar or trecut 35 de ani până să ajung aici. Dar a meritat pentru ceea ce mi se întâmplă astăzi. Tinerii la 25 de ani vor să aibă și casă, și trei mașini, și vila. Nu se poate. Aici smintește societatea. Eu m-am mulțumit cu cât am avut.

- *Învăță copiii la școală că poporul român este ospitalier, că e frate cu natura, ca e împăcat cu soarta. Drept este să caracterizezi un popor pe baza unor versuri populare?*

- Aici se impune întrebarea directă: ce înseamnă sa fii român? Pentru mine să fii român înseamnă să cânti doina. A fi român nu înseamnă să cânti pe scenă marșuri, texte îndoielnice. Spunea Andrei Pleșu foarte bine: Emil Cioran n-a devenit mare român că s-a dus la Paris și a zis că este român, el a devenit mare român pentru că a ajuns un mare estetician în Franța. Da' sigur că-i o prostie să auzi un vers și gata... Dacă-i vorba de Miorița, au fost atâtea explicații și interpretări despre ea. Atâta or purtat oaia asta că deja ne-or înnebunit pe toți. Să judecăm

poporul român prin Miorița? Stai că lucrurile sunt mai complicate. Nu suntem numai noi ciobani pe lume. Păi dacă trecem două dealuri din Maramureș ne întâlnim cu ucrainieni. Ția nu-s tot păstori? Peste tot semnalele din trâmbița sună aproape la fel.

- Maestre, *ce viață duceți înainte de anul 1989? Vă chemau la festivitățile partidului?*

- Să știi că am fost un boem. Cântam noaptea pe stradă, m-au și amendat pentru cântat. Făceam ce vroiam eu. M-or făcut oamenii nebun, bețiv, de toate. Pentru că ei trăiau în lumea lor, și eu trăiam în lumea mea. Eu nu trăiam în lumea banilor, a afacerilor. Eu stăteam cu tot felul de oameni, cu țigani, cu ciobani, cântam la fluier, umblam în munți, prin sate, să văd ce se întâmplă la șezători, la parastase. Asta o fost viața mea.

- *Maestre, dar de ce cântă omu'?*

- I-am mai întrebat pe unii: “Bă tu de ce cânti?”. “Păi așa-mi vine”. El nu știe de ce cântă. Altu' zice: “Dom'le cântă că-s lipsit”. Adică se ‘stâmpără. Alții răspundeau: “Cânt pentru bătrâni, de osteneala bătrânilor”. Știi de ce cântă? Să se împace cu lumea. Horind găsește împăcare cu lumea și cu el. Asta-i.

- *Maestre, și când veți muri și-ați ajunge în fața lui Dumnezeu, ce l-ați întreba?*

- Am întrebat oamenii: “De ce te temi? De moarte sau de întâlnirea cu moartea?”. “Măi”, zice, “de moarte eu nu mă tem, mă tem de întâlnirea cu moartea”. Câteodata mă întreb: eu ce-aș cânta când o fi să mă întalnesc cu ea? Și-aș cânta așa: “Sâmbăta de dimineață m-o cătat moartea prin casă/M-o cătat și m-o aflat, eu de moarte m-am rugat/ Să mă mai lese vreun ceas că mai am și eu necaz/ Și mai am vreo trei copchii și o mie de datorii/ Și dacă le-oi împăca, vino moarte și mă ia/ Că io lumea mi-am urât, mi-e dor numa' de mormânt”. Câteodată omu' se satură de lume și zice “no amu' să mă ieie Dumnezeu să mă ducă în lumea de dincolo”. Și acolo o hi oarece. Poate. Așa că nu mă tem de moarte. Și ce să știu eu a zice în fața lui Dumnezeu? Nu știu dacă aș putea să-L întreb ceva. N-aș avea curaj. Poate că muzica ar rezolva și problema asta...

- Maestre, vă mulțumesc foarte mult pentru această minunată întâlnire!...

- Cu multă plăcere, să auzim numa de bine!...

Stelian Gomboș